

MAGYAR AFRIKA TÁRSASÁG
AFRICAN-HUNGARIAN UNION

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR
AHU HUNGARIAN AFRICA-KNOWLEDGE DATABASE

EGRI Katalin

Utak és tévutak a Nkrumah utáni Ghánában

Eredeti közlés/Original publication:

kézirat / manuscript (1982)

Elektronikus újraközlés/Electronic republication:

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR – 000.000.801

Dátum/Date: 2014. április/April 23.

Az elektronikus újraközlést előkészítette

/The electronic republication prepared by:

B. WALLNER, Erika és/and BIERNACZKY, Szilárd

Hivatkozás erre a dokumentumra/Cite this document

EGRI Katalin: Utak és tévutak a Nkrumah utáni Ghánában, *AHU MATT*,

2014, **pp. 1–25. old.**, No. 000.000.801, <http://afrikatudastar.hu>

Eredeti forrás megtalálható/The original source is available:

Kézirat az Afrikai Kutatási és Kiadási Program Archívumában /Manuscript

in the Archives of African Research and Publication Program in Érd

Eredeti forrás megtalálható/The original source is available:

hazai könyvtárakban

Megjegyzés / Note:

ellenőrzött és szerkesztett szöveg / controlled and edited text

Kulcsszavak/Key words

magyar Afrika-kutatás, Ghána a függetlenség elnyerése után, a Nkrumah-korszak, katonai rendszerek és polgári kormányok Nkrumah bukása után, a korrupció (kalabule), a csalások és visszaélések évtizedei, Rawlings repülő százados kétszeri hatalomra jutása és kísérletei Ghána talpra állítására
African research in Hungary, Ghana after gaining independence, the Nkru-

mah era, military systems and civilian governments after Nkrumah's fall, decades of the corruption (kalabule), frauds and abuses, Rawlings airline captain twice in power, and his attempts to rehabilitate Ghana

 AZ ELSŐ MAGYAR, SZABAD FELHASZNÁLÁSÚ, ELEKTRONIKUS,
 ÁGAZATI SZAKMAI KÖNYV-, TANULMÁNY-, CIKK- DOKUMEN-
 TUM- és ADAT-TÁR/THE FIRST HUNGARIAN FREE ELECTRONIC
 SECTORAL PROFESSIONAL DATABASE FOR BOOKS, STUDIES,
 COMMUNICATIONS, DOCUMENTS AND INFORMATIONS

* magyar és idegen – angol, francia, német, orosz, spanyol, olasz és szükség szerint más – nyelveken készült publikációk elektronikus könyvtára/
 writings in Hungarian and foreign – English, French, German, Russian, Spanish, Italian and other – languages

* az adattárban elhelyezett tartalmak szabad megközelítésűek, de olvasásuk vagy letöltésük regisztrációhoz kötött/the materials in the database are free but access or downloading are subject to registration

* Az Afrikai Magyar Egyesület non-profit civil szervezet, amely az oktatók, kutatók, diákok és érdeklődők számára hozta létre ezt az elektronikus adattári szolgáltatását, amelynek célja kettős, mindenekelőtt sokoldalú és gazdag anyagú ismeretekkel elősegíteni a magyar afrikanisztikai kutatásokat, illetve ismeret-igényt, másrészt feltárni az afrikai témájú hazai publikációs tevékenységet teljes dimenziójában a kezdetektől máig./The African-Hungarian Union is a non-profit organisation that has created this electronic database for lecturers, researchers, students and for those interested. The purpose of this database is twofold; on the one hand, we want to enrich the research of Hungarian Africa studies with versatile and plentiful information, on the other hand, we are planning to discover Hungarian publications with African themes in its entirety from the beginning until the present day.

MAGYAR AFRIKANISTA KOLLÉGÁK KÜLFÖLDÖN HUNGARIAN AFRICANIST COLLEAGUES IN ABROAD
--

UTAK ÉS TÉVUTAK A NKRUMAH UTÁNI GHÁNÁBAN

Egri Katalin

Debrecen
1982

(Rezümé)

Ghána 1957. március 6-án vált függetlenné, és az átlagosnál jobb adottságokkal, Afrika egyik leggazdagabb országaként indult el a függetlenség útján. A nem kapitalista fejlődés kezdeti sikerei után azonban egyre mélyülő válság lett úrrá az országban, amely Nkrumah bukásához vezetett. Az azóta egymást váltogató katonai és polgári rendszerek is hiába próbálkoztak az ország talpra állításával. Tevékenységük nem előre vitte, hanem a teljes csőd szélére juttatta Ghánát.

A dolgozat az események bemutatásán és elemzésén keresztül próbálja keresni a kudarcoknak a korrupció, csalások, visszaélések – ghánai kifejezéssel élve a kalabule – mögött meghúzódó gazdasági és társadalmi okait.

Mivel a hadsereg döntő fontosságú tényező a független Ghána történetében, a dolgozat kitér szerepének elemzésére is. Végezetül pedig vizsgálja azt, hogy legutóbbi katonai kormányzat célkitűzései mennyiben térnek el a megelőző rendszerektől, illetve azt, hogy megvalósításuknak milyen perspektívái vannak.

„Itt állunk
 két világ közt
 mérgezetten
 Merre?
 Hátrafele?
 A pergő dobok napjaiba?
 Ünnepi táncra hívnak
 A napégette pálmák alá.
 Vagy előre?
 Előre
 Hová?”

(M. F. Dei-Anang)

1981. december 31-én egy újabb államcsíny ismételtén hatalomra segítette Jerry Rawlings nyugalmazott repülőszázadost, és ez az esemény újra ráirányította a figyelmet Ghánára, Trópusi Afrika első, 1957. március 6-án függetlenné vált országára. Vagyis arra az országra, amely Afrika első, Kwame Nkrumah nevével fémjelzett nemkapitalista kísérletének 1966-os bukása követően válságból válságba bukácsol.

A hatalmat átvevő Ideiglenes Nemzeti Védelmi Tanács (PNDC) értékelése szerint az országot 1979 szeptembere óta Hilla Limann köztársasági elnök vezetésével irányító Nemzeti Néppárt (PNP) polgári kormányzatát azért kellett megdönteni, mert folytatódott a korrupció, a hatalommal való visszaélés, csalás, hazugság, lopás, csempészés. Egyszóval mindaz, amit a ghánaiak a kalabule szóval jelölnek, és ami ellen a harcot először még maga Nkrumah hirdette meg híres 1961. április 8-i „hajnali beszédében”. Az azóta eltelt évek tanúsága szerint nem sok sikerrel.

Mi lehet az oka, hogy sem a katonai, sem a polgári kormányok nem tudtak megbirkózni a ghánai gazdasági, politikai fejlődés eme gátjával, illetve milyen perspektívái vannak Rawlings legújabb kísérletének a válságból való kilábalásra?

Polgári és katonai kormányok váltakozása

A függetlenség kivívását követő kezdeti sikerek ellenére Nkrumahnak nem sikerült beváltani a hozzá fűzött reményeket. A beígért gyors fejlődés elma-

radt, s helyette állandósult a gazdaság stagnálása, a korrupció, a politikai nézetek szabad kinyilvánításának megakadályozása. A világpiaci árak, különösen a kakaó árának esése súlyosan érintette az ország gazdaságát, de egyedül nem okolható a 275 millió dolláros külföldi adósságért. Hozzájárult ehhez, hogy a rendelkezésre állónál sokkal többet költöttek reprezentatív beruházásokra (pl. a Volta-erőmű Akosombónál, ami Nkrumah nagy álma volt) és politikai célokra. Így állandósult a költségvetési deficit, amelyen a takarékosági intézkedések sem tudtak segíteni. Az eredmény infláció, áruhiány, magas árak, spekuláció (melynek következtében egyesek aránytalanul meggazdagodtak), és növekvő munkanélküliség keletkezett. A Népi Konvenció Párt (Convention People's Party – CPP, Nkrumah pártja) az ellenzéki párt felszámolásával monopolizálta a politikai hatalmat, maga Nkrumah viszont mindent – még a nemzeti érdekeket is – alárendelte pán-afrikanista eszméinek. Ezek a társadalom minden rétegét érintő nehézségek fogékonnyá tették a lakosságot a változás – jószerével bármilyen változás – iránt.

Nem meglepő tehát, hogy a néptömegek üdvözltek az 1966. február 24-i hatalomátvételt, amelyet az alkotmányosság nevében John Harlley tábornok vezetésével a rendőrség, valamint Emmanuel Kotoka ezredes és Okatakylie Akwasi Amankwa Afrifa őrnagy irányításával a hadsereg hajtott végre Nkrumah távollétében. A hatalmat a rendőr- és katonatisztek által álló Nemzeti Felszabadító Tanács (National Liberation Council – NLC) vette át, élén J. A. Ankrah altábornaggyal.

Az államcsíny okait a későbbiekben Ocran tábornok a következőkben határozta meg:

„... hogy Ghána visszanyerje elvesztett tekintélyét; hogy újra a józan gondolkodás útjára térjen; hogy ne váljon a kommunisták bázisává; hogy a ghánaiak ne éhezzenek; hogy az ország erkölcsileg és pénzügyileg ne omoljon össze; egészében véve, hogy az ország ne kövessen el nemzeti öngyilkosságot.” (W. F. Gutteridge: *Military Régimes in Africa*, 36. old.)

Ennek értelmében a hatalomra került főtisztek hozzáfogtak a „nkrumahizmus” felszámolásához: felosztották a Népi Konvenció Pártot, felfüggesztették a polgári politikai intézményrendszert, leállították a nagy-szabású iparosítási programot, az államosított tulajdont visszaadták a magántőkéseknek, szakítottak az antiimperialista szövetségesekkel.

A korrump CPP-vel szemben a nemzeti érdekeket zászlójára tűző Nemzeti Felszabadító Tanács azonban nem sokáig tudhatta magáénak a néptömegek támogatását. A politikai, gazdasági váltás ugyanis önmagában is elmélyítette az ország már Nkrumah alatt jelentkező gazdasági problémáit. Ehhez járult,

hogy a monokultúrás ghánai mezőgazdaság fő exportcikkének, a kakaónak a világpiaci ára továbbra sem emelkedett. A növekvő mennyiségű külföldi kölcsön csak átmenetileg enyhített a helyzeten. A rossz ellátás, az infláció, a munkanélküliség, a korrupció maradt. Mindez az ellenzéki és tömegmozgalom erősödését vonta maga után. Nem véletlen, hogy éppen 1968-ban jelent meg Ghánában egy – később betiltott – lemez a következő címmel: „Az autók ugyanazok, csak a sofőrök mások.” (W. F. Gutteridge: *Military Régimes in Africa*, 74–75. old.)

A katonai vezetés sem volt egységes. Nagyfokú nézeteltérések voltak közöttük abban a kérdésben, hogy tartós katonai rendszert építsenek-e ki, vagy fokozatosan egy polgári kormánynak adják át a hatalmat. Hosszú vajúdas után a kérdés 1969-ben jutott dülőre, amikor a polgári kormányzásra való áttérés híve, Afrifa tábornok felváltotta az NLC élén Ankrah altábornagyot. Az 1969. augusztus 29-én katonai védnökség alatt megtartott, Trópusi Afrika függetlenséget elnyert országainak viszonylatában a legdemokratikusabb általános választáson a dr. Kofi Abrefa Busia vezette Haladó Párt (Progress Party) a szavazatok 59 százalékával a 140 fős parlament 105 helyét szerezte meg. Majd ezt követően október elsején Busia vezetésével polgári kormány alakult. A tábornokok egy három tagú köztársasági elnöki tanács (Afrifa, Albert Ocran, John Harlley) formájában egy darabig még kezükben tartották a főhatalmat, majd 1970-ben átadták Edward Akufo Addo polgári köztársasági elnöknek.

A gazdasági nehézségek azonban nem enyhültek, és a kakaó világpiaci árának újabb esése 1971-ben ismételt súlyos csapás volt a termelők számára. Az ország nemzetközi eladósodottsága növekedett, és az adósságok átütemezése csupán ideig-óráig enyhített a helyzeten. Az 1971-es költségvetés megtiltotta az autók és televíziók importját, és két héttel Acheampong ezredes hatalomátvétele előtt a cedi-t (ghánai pénznem) 48,3 %-al leértékelték. A korlátozások újraélesztették a korrupció minden megjelenési formáját. Busia szembe került nemcsak a saját vidékén élő kakaótermelőkkel, hanem a szakszervezeti mozgalommal is, amely élesen tiltakozott a Szakszervezeti Kongresszus (Trade Union Congress – TUC) betiltása és a sztrájkoló munkások ellen hozott drákói rendelkezések ellen.

Az 1971-es költségvetés 10 százalékkal csökkentette a védelmi kiadásokat, amelyre a hadsereg azonnal reagált. 1972. január 13-án Ignatius Kutu Acheampong ezredes megdöntötte Busia polgári kormányát. A polgári rendszert ismét felfüggesztették, és a hatalmat az Acheampong vezette 12 fős Nemzeti Megújulás Tanácsa (National Redemption Council – NRC) vette

át. Mellette kormányként funkcionált a 16 tagú (plusz 9 tartományi miniszter) Végrehajtó Tanács (Executive Council).

Acheampong kezében nagy hatalom összpontosult: ő lett az NRC elnöke, az államfő és a fegyveres erők főparancsnoka. Nem tartozott felelősséggel egyetlen hatalmi szervnek sem; az NRC 2/3-ának javaslata alapján ő döntött a Tanács tagjainak kinevezéséről és a leváltásáról. Lemondatásához az NRC egyhangú szavazata kellett. Minden funkciót tiszték töltöttek be; az NRC egyetlen civil tagja a főügyész volt.

A cedi 1971-es leértékelése következtében erősen csökkent a ghánai elit, ezen belül is a katonák életszínvonala. A védelmi kiadások megnyirbálása pedig egyenesen nyílt provokáció volt a hadsereggel szemben. Nem meglepő tehát, hogy Acheampong elsőként azzal vádolta Busiát, hogy megvonja a hadseregtől még azt a kevés juttatást és felszerelést is, amit Nkrumah idején élvezhettek. Mindebből világosan látszik, hogy a hadsereg egyre romló anyagi helyzete elősegítette a katonai beavatkozást, azonban az mögötte húzódozó gazdasági problémák sokkal fontosabbak voltak. S az NRC felismerte annak szükségességét, hogy a tömegeket a nép érdekeit jobban szolgáló politika mögé kell felsorakoztatni. A cél a gazdasági fejlődés és a külföldtől való függés felszámolása volt.

A katonai kormány eltörölte a takarékosági rendeleteket, és újraértékelte a cedit. Négy angol vállalattal felbontották a Ghána számára különösen hátrányos feltételeket jelentő szerződéseket. Visszaállították a közalkalmazottak autó-használati jogát, csökkentették szolgálati lakásaik bérét, és megszüntették a Busia által bevezetett, gyarapodás után fizetett adót. Ezek az intézkedések nem csupán az elit érintett csoportjait elégítették ki, hanem egy időre a tömegek támogatását is kivívták.

Az NRC semleges külpolitikája segített legyőzni a külföldi, különösen a nyugati államoknak az alkotmányosan megválasztott polgári kormány megdöntése fölött érzett bizalmatlanságát. Nem okozott meglepetést az állami részvétel a termelő iparágakban sem, és a határozott erőfeszítés az ország gazdaságának helyreállítására új légkört teremtett az adósságok újratárgyalásához. Az 1972-es kedvező kereskedelmi egyensúly kialakulásához nem csupán a kakaó világpiaci árának emelkedése járult hozzá, hanem az export növekedése, valamint az import csökkenése is. Igen kedvező reagálással járt az országban az élelmiszer-önellátásért indított kampány, amelyet nagymértékben segített a felelősség átruházása a tartományokra. Acheampong hatalomgyakorlása első időszakát tehát a széles frontra támaszkodó, nemzeti érdekekkel való törődés jellemezte. Bizonyíték ez arra is, hogy a politikai hatalmat gyakorló hadsereg lehet liberálisabb egy egy- vagy többpárti rendszeren

alapuló polgári kormánynál, s hogy van némi képessége a politika és a társadalom megreformálására egy széles bázison nyugvó, ezért feltehetően stabilabb politikai rendszer kiépítése érdekében.

Mindezek ellenére az alapvető problémák nem szűntek meg. Tetézte azokat, hogy néhány létfontosságú árucikk állami dotálása elősegítette a csempészt, az ár- és jövedelempolitika pedig fokozódó feszültséget váltott ki az NRC és a szakszervezetek között. A gazdasági növekedés lassan megállt, s egyre szélesebb rétegek életszínvonala került a létminimum alá. Csúpan két dolog virágzott: a megvesztegetés és a korrupció. A hatalmon lévő tisztek is egyre inkább a kalabule már megszokott gyakorlatába süllyedtek. Az ellenállás elfojtása érdekében a hatalmat tovább koncentrálták: 1975 októberében létrehoztak egy szűkebb, 7 tagú vezető testületet Legfelső Katonai Tanács (Supreme Military Council – SMC) néven, amelynek legjelentősebb személyisége a vezető Acheampong mellett Frederick William Akuffo tábornok vezérkari főnök volt.

1976 októberében az SMC bejelentette, hogy polgári kormánynak adja át a hatalmat. A tervek szerint az Alkotmánytervezetet Előkészítő Bizottság (Constitutional Drafting Committee) kidolgozza az új alkotmány tervét, amelyet az alkotmányozó nemzetgyűlésnek kell véglegesítenie. Ezután általános választással létrehozzák az új főhatalmi szerveket (köztársasági elnök, parlament). A hatalmat 1979. július elsején adják át a polgári kormánynak, s ekkor lép életbe az új alkotmány is. Az ezt követő négy éves időszakban nemzeti egységkormány vezeti az országot, azaz nem pártjellegű, s a politikai pártok a következő 1983-as választásokig csak korlátozva működhetnek.

A tervezetről 1978. március 30-án tartott referendumon a részvétel mindössze 43 %-os volt, s az 1 103 423 „igen” szavazattal szemben a 880 255 „nem” világossá tette a katonai kormány szűk társadalmi bázisát, valamint a tervezet – elsősorban a pártok nélküli egységkormány – iránti fenntartásokat. A már 1978 januárjában Népi Mozgalom a Szabadságért és az Igazságért (People's Movement for Freedom and Justice – PMFJ) néven megszerveződött, Komla A. Gbedemah (Nkrumah 1961-ben korrupció vádjával elbocsátott pénzügyminisztere), Afrifa altábornagy és William Ofori-Atta (Busia pénzügyminisztere) vezette ellenzék népszerűsége gyorsan nőtt. Ennek az ellenzéknek egyes csoportjai a leendő pártok korlátozása miatt léptek fel, más csoportjai viszont magának a hatalomnak az átadása ellen. Különösen a főtisztikar félt attól, hogy a létrejövő polgári kormányzat felelősségre vonja majd őket az 1972-es hatalomátvételért (és természetesen a korrupcióért), s egyúttal megkísérli felszámolni minden újabb katonai beavatkozás lehetősé-

gét. Ezt a félelmet legjobban talán Afrifa altábornagy 1977 végén Acheamponghoz írt – és 1978. januárjában közzétett – levele illusztrálja:

„Hogy elejét vegyék a katonai államcsínynek – *olvasható a levélben* –, mi lesz, ha mindnyájunkat felsorakoztatnak, és egyenként agyonlőnek? ...Egészen világosan látom, hogy az egységkormány alatt a független képviselők a parlamentben azonnal politikai csoportokba fognak tömörülni... Aztán rendeletet hoznak azoknak a katonáknak az elítélésére, akik államcsínyt hajtottak végre.” (*West Africa*, 3161. sz., 1978. febr. 13., 274. old.)

Az ellenzék erősödése láttán 1978 áprilisában a katonai vezetés megtorló intézkedéseket foganatosított: a PMFJ mintegy 40 vezetőjét letartóztatták.

Akuffo tábornok „megelőző” hatalomátvétele

1978. július 5-én Acheampong „önként” lemondott az SMC vezetéséről, és kilépett a hadseregből. Az ország és a részben átszervezett SMC élére vezérkari főnöke, Frederick W. K. Akuffo tábornok került. Első intézkedésként szabadon bocsájtotta a PMFJ letartóztatott vezetőit, Acheampongot pedig házi őrizetbe helyezte.

Programjellelű beszédében Akuffo a következőkkel indokolta a hatalomátvételt: gazdasági téren a hagyományosan magas inflációval – amely 1977-ben átlagosan 140, egyes élelmiszerek vonatkozásában 500 %-os volt –, az ezzel összefüggő áruhiánnyal, a termelés lelassulásával, a kereskedelmi és pénzügyi deficit növekedésével, a külföldi adósság (és törlesztési kötelezettség) felduzzadásával érvelt. Politikai téren viszont Acheampong egy személyi hatalmára (még az SMC tagjait is kizárta a hatalomgyakorlásból), a folytatódó korrupcióra, a hatalom szűk társadalmi bázisára (amit az 1978. márciusi referendum és a rákövetkező események szemléletesen mutattak) s mindezek summájaként a fegyveres erők presztízsének katasztrofális hanyatlására hivatkozott. Érvei mögött azonban valószínűleg az Afroifa altábornagy levelében jelzett probléma húzódott meg: félelem a felelősségre vonástól, nem is annyira a létrehozandó civil kormány részéről, mint inkább attól, hogy a tábornokok korrupt hatalomgyakorlását megelőgezve a hadsereg fiatal altisztjei és tisztjei hajtanak végre radikális fordulatot (mozgolódásuknak ekkor már érzékelhető jelei voltak). Az általuk felállított katonai bíróságtól pedig nem igen remélhetek kegyelmet.

Programbeszédében Akuffo megígérte a gazdasági válság szanálását, a külpolitika változatlanágát és a polgári hatalomátadás folytatását a korábban

jelzett 1979. július elseji határidővel bezáróan. Szükségesnek tartotta azonban, hogy a négyéves átmeneti kormányzatban a rendőrség és a hadsereg intézményesen képviseltesse magát. Ezzel vélte megakadályozhatónak a felelősségre vonást.

Bár a gazdasági helyzet átmenetileg – és nem a kormányzat lépései, hanem külső hatások következtében – a következő hónapokban javult ugyan, a lakosságot, elsősorban a bérből élőket, sújtó infláció és az áruhiány fennmaradt. Így az alkotmányozó nemzetgyűlés 1978 novemberében már a TUC vezette tömegmegmozdulások közepette ült össze: 1978. november 2–4-én az elektromos művek dolgozóinak sztrájkja bénította meg a főváros életét, az olajmunkások sztrájkja pedig már országos méretekben tette lehetetlenné a termelést és a közlekedést. Válaszul Akuffo szükségállapotot rendelt el.

Az Alkotmánytervezetet Előkészítő Bizottság Ghána korábbi polgári intézményrendszereinek alapvonásait átvevő tervezetet terjesztett a nemzetgyűlés elé. Eszerint az ország élén a köztársasági elnök áll. Elnöki rendszert jelentő széles hatalmi jogkörét az hivatott biztosítani, hogy a lakosság közvetlen szavazással választja hét évre, s hogy nem felelős sem a parlamentnek, sem a kormánynak. Mellette konzultatív szervként működik a részben hivatali funkció alapján, részben a köztársasági elnök által kinevezett személyekből álló államtanács. A 140 fős parlamentet általános választással hozzák létre négy évre. Tényleges hatalmát csökkenti, hogy nemcsak a köztársasági elnök, de a kormány fölött sincs ellenőrzési joga. Az államtanács által jóváhagyott kormány ugyanis kizárólag a köztársasági elnöknek felelős.

A tervezet állást foglalt két neuralgikus kérdésben is. Nem szerepelt benne, hogy a fegyveres erők az első polgári kormány négyéves átmeneti időszakában intézményesen részt vesznek a hatalom gyakorlásában. Szerepelt viszont a politikai pártok működésének korlátozása: eszerint létrejönnek ugyan pártok, de a hatalmi szervek működésére nem lehetnek befolyással, mivel képviselőjelölteket nem állíthatnak; a polgári kormány pedig párton kívüli egység-kormány lesz. A nemzetgyűlés mindenesetre javasolta, hogy két év elteltével népszavazás döntsön arról, hogy megszüntessék-e a pártpolitikát érintő korlátozásokat. A gyűlés 1979. februári döntése értelmében pedig a parlament „a nép tájékoztatása nélkül” nem vezethet be egypártrendszert.

A szükségállapotot 1979. január elsején feloldották, es ekkor lépett életbe a pártok működését engedélyező rendelet is. A rendelet megtiltotta az 1966-os és az 1972-es katonai hatalomátvétel előtti pártok működését, nevük és szimbólumaik használatát. Nem alakulhattak pártok törzsi, területi, foglalkozási vagy vallási alapon sem. A civil és a katonai államapparátus és a polgári hatalmi szervek elválasztásának igényével megtiltották, hogy a hadsereg, a

rendőrség és a hivatalnokapparátus tagjai képviselőjelöltek lehessenek. A kalabule elleni harc jegyében úgy döntöttek, hogy a korábbi két katonai hatalmi szerv, az NIJC és az NRC tagjai csak vagyonvizsgálat után jelölthetik magukat képviselőnek. Hasonlóképpen a korábbi polgári rezsim 105 politikusát vagyonuk kivizsgálásáig kizárták a politikai életből, azaz nem lehettek képviselőjelöltek, pártvezetők és államhivatalnokok. Ezzel elvileg vezetőiktől (K. A. Gbedemah, J. H. Mensah, Victor Owusu, Imoru Egala, és mások) fosztották meg az alakuló pártokat.

A Vagyonvizsgáló Bizottság (Sowah Assets Commission) működése azonban gyakorlatilag nem sokat ért, mivel lényegében minden polgári politikust felmentett, s nem sokkal később az NLC, az NRC és az SMC minden tagjának felelősség alóli felmentését is belefoglalták az alkotmánytervezetbe – egyelőre csak a katonai hatalomátvételek idejére, de jó úton voltak afelé, hogy ezt elfogadják hatalomgyakorlásuk éveire is. Arról egyelőre nem döntöttek, hogy az államigazgatásba a két katonai kormányzás alatt bevonult tisztek a hadsereg kötelékében maradhatnak-e.

Az 1979. első három hetében magát legalizáltató 16 párt közül két nagy párt rivalizálása látszott meghatározni a jövőendő polgári rezsim életét. A Nemzeti Néppárt (People's National Party – PNP) Nkrumah nyomdokain kívánt haladni. Kevéssé volt szervezett, nem túl nagy anyagi erőforrásokkal rendelkezett, s azonnal két frakcióra szakadt. A hivatalos pártvezetés (Imoru Egala) a nkrumashizmust szocialisztikus tartalmától megfosztva kívánta zászlóként felhasználni, míg a fiatal baloldali vezetők teljes egészében vállalni kívánták a nkrumahi örökséget. Az ellentétek áthidalását szolgálta a hosszú külügyi szolgálatban nagy tapasztalatra szert tett, de a hazai politikai életben alig ismert dr. Hilla Limann elnökjelöltté választása.

A PNP legkomolyabb vetélytársának a Népi Front Párt (Popular Front Party – PFP) látszott, amely Ghána legnagyobb etnikai csoportjára (akan) támaszkodhatott. A PNP-nél szervezettebb, nagyobb anyagi lehetőségekkel rendelkező, Victor Owusu vezette párt Busia nyomdokain kívánt haladni.

A többi pártnak (mint a harmadik legerősebb pártnak, a PMFJ utódjának tekinthető, William Ofori-Atta veterán politikus vezette, széles bázisú Egyesült Nemzeti Konvenciónak (UNC); az európai szociáldemokrácia növekvő afrikai befolyását tükröző, TUC által támogatott Szociáldemokrata Frontnak (SDF); a Johnny Hansen vezette, irányelvül a tudományos szocializmust választó, a PNP-vel szövetségre kívánó Forradalmi Néppártnak (PRP); a Frank G. Bernasko ezredes vezette Kongresszusi Akció Pártnak (ACP); és még másoknak – nem volt esélye komolyabb politikai befolyásra. A kialakuló pártrendszer általános vonása a pártok gyengesége és szétforgácsoltsága volt.

Az 1979. májusára véglegesült jelöltlisták világosan mutatták, hogy a képviselőjelöltek nem pártszínekben indultak, de egyértelműen a pártok támogatták őket. A 11 elnökjelölt viszont már formailag is pártszínekben indult. Lényegében nem sikerült tehát megakadályozni a többpártrendszer azonnali kialakulását, illetve biztosítani a párton kívüli egységkormány perspektíváját.

Jerry Rawlings hatalomátvétele

Az 1979. május 15-i események igazolták, hogy Akuffo tábornok félelme nem volt alaptalan. Az accrai légitámaszpont pilótáinak kis csoportja Jerry Rawlings repülőszázadossal az élen sikertelen puccskísérletet hajtott végre. A lázadás két vezetőjét letartóztatták, és katonai bíróság elé állították. Bebörtönzésük azonban már nem állíthatta meg a hadsereg középső és alsó rétegeiben megindult erjedési folyamatot. Június 4-én újra fellázadt a légierő középszintű tisztikarának egy csoportja Opuku Mensah őrnagy vezetésével. Rawlings-ot kiszabadították, és átvették a hatalmat. Felszámolták az SMC-t, s a hatalom csúcsszerveként létrehozták a 11 fős fegyveres Erők Forradalmi Tanácsát (Armed Forces Revolutionary Council – AFRO).

A hatalmat átvevő tisztek irányvonalát Rawlings első megnyilatkozásai rögzítették: részben a katonai bíróság előtt elmondott és június 4-én közzétett, részben június 11-i programjellegű beszéde. Eszerint Ghánának „az etióp utat kell követnie”.

„Az igazságnak, melyet megtagadtak a ghánai munkástól, érvényre kell jutnia. Ezt megígérem. Néhányan közülünk túl sokáig szenvedtek”

– mondotta. Előírányozta a kalabule tényleges felszámolását, melyet a fegyveres erőkben kezdődő, de a társadalom minden rétegére kiterjedő nagytakarítással kívánt megvalósítani, amelynek során elkerülhetetlennek, sőt szükségesnek látta a vérontást. A 150 százalékos infláció megfékezésének, valamint a gazdaság helyreállításának első feltételeként a korrupció felszámolását és a ghánai gazdasági életet uraló külföldiek (szírek, libanoniak, indiaiak) eltávolítását jelölte meg.

„Minden, amit az országért tettünk és tenni fogunk nem egyéb, mint elsőrendű állampolgári és katonai kötelességünk” – mondotta Rawlings. (*West Africa*, 3230. sz., 1979. jún. 11., 1013. old.)

A változatlan külpolitika hangoztatása, valamint a belpolitikában a liberalizmus és a kommunizmus egyidejű elutasítása ellenére az új vezetés határozottan forradalmi demokrata jellegűnek látszott. Maga az APRC sem volt azonban egységes. Rawlings álláspontja szerint a hiba nem a fennálló társadalmi, gazdasági, politikai rendszerben, hanem az egyénekben van. Következésképpen a gazdasági, politikai problémákat a rendszer megváltoztatása nélkül is meg lehet valósítani, ha a „megfelelő emberek” a „megfelelő helyekre” kerülnek. Célja a társadalmi igazságosság nevében egyfajta „erkölcsi forradalom” megindítása volt. Vele szemben Boakye Djan őrnagy csoportja világosan látta, hogy az állandó függőség, az osztály- és törzsi ellentétek, a kizsákmányolás a kapitalista rendszer velejárói. Céljuk a politikai intézményrendszer átalakításával és gazdasági változtatásokkal a szocializmus felé vezető út megnyitása volt. Ami azonban az adott pillanatban fontos volt, az a két frakció egysége a közvetlen feladatokat illetően.

Az AFRC deklarálta a polgári rendszerre való áttérés folytatását, a hatalomátadás időpontját azonban október elsejére tolta ki.

Az új kormány első gyakorlati lépésként radikális személycseréket hajtott végre a csúcsvezetésben. Az AFRC-be az SMC-nek mindössze egy tagja (Joshua Hamidu altábornagy) került be. A kormányból eltávolították Akuffo katonaminisztereit, és civilekkel helyettesítették őket. Az új kormányban Akuffo miniszterei közül csak Gloria Nikoi külügyminiszter maradt meg. Személycserékre került sor a fegyveres erők parancsnoki posztjain is.

Rögtön a hatalomátvétel után az AFRO különleges katonai bíróságot állított fel, s megkezdte a tisztogatást. Az egy év óta házi őrizetben tartott Acheampongot zárt bírósági tárgyalás után június 16-án kivégezték, június 26-án pedig két másik volt államfő (Akuffo, Afrifa) és négy SMC tag jutott erre a sorsra. További 50 letartóztatott várt ítéletre. Csempészéssel, haracsolással vádolt személyeket nyilvánosan megkorbácsoltak, vagyonukat elkobozták. A gazdasági életben tevékenykedő külföldieket letartóztatták, illetve kitoloncolták az országból.

A hazai közvélemény többsége a sok politikai változástól és a változatlanul súlyos gazdasági helyzetből apatikusan reagált a kivégzésekre. Kisebbrésze helyeselte, bár Acheampong esetében helyesebbnek vélte volna a nyilvános tárgyalást. Hevesebb volt az érdekelt külföldi hatalmak, elsősorban Nigéria reagálása. Június 30-án felfüggesztette az olajszállítást (havi 24 000 tonnával Ghána fő szállítója volt), és megszigorította a hiteltörlesztési feltételeket (július 15-ig Ghána minden adósságát köteles kifizetni, különben minden utánpótlást beszüntetnek). Felső-Volta és Elefántcsontpart csökkentették az élelmiszerszállítást. A körvonalazódó gazdasági blokádnak rendkívül súlyos

helyzetbe sodorta az országot. Az AFRC kénytelen volt szigorú takarékosági intézkedéseket bevezetni. A külföldi megtorló intézkedések hatására az AFRC bázisa radikalizálódott (diáktüntetések Rawlings mellett), a vezetés viszont „stratégiai szünetet” rendelt el, bár nem állította le teljesen a korrupció felszámolását.

A tisztogatásokkal párhuzamosan lezajlottak a választások is, igen alacsony, mindössze 25 %-os részvétellel. A parlamenti választás győztese a Nemzeti Néppárt lett, amely a 140 képviselői helyből 71-et szerzett meg. Bebizonyosodott, hogy országos méretekben csak ez a párt rendelkezik jelentősebb bázissal. Riválisa, a Népi Front Párt 43 helyet szerzett, lényegében Ashanti és Brong Ahafo tartományokban. Vereségéhez minden bizonnyal hozzájárult az is, hogy nem tudott megegyezésre jutni az UNC-vel, valamint, hogy Owusu – ellentétben az AFRC-vel – nem kívánta kitolni a polgári hatalomátadás időpontját.

Az elnökválasztás első fordulója nem hozott eredményt: az első két helyezett (Hilla Limann és Victor Owusu) egyike sem kapta meg a szavazatok 50 százalékát. A második forduló Limann meggyőző fölényét hozta: 1 118 405 szavazattal győzött Owusu (686 132) ellen.

A Limann-kormány

A hatalomátadásra 1978. szeptember 24-én került sor, amikor Hilla Limann elfoglalta posztját. A hivatalos beiktatás október elsején zajlott le. Ekkor lépett hivatalba a parlament is, és ekkor lépett életbe a polgári alkotmány. A polgári kormány – minden előzetes alkotmánytervezet ellenére – lényegében a Limann vezette PNP hatalmát testesítette meg. Az új kormányzatba azonban W. C. Ekow-Daniels és dr. Isaac Chinebuah kivételével nem kerültek be az egykori nkrumahi párt (CPP) „nagy öregjei”, és a PNP fiatal radikálisai sem. A katonai kormányzatnak mindössze egyetlen tagját, George Benneh professzort vették át.

Beiktató beszédében Limann – átfogó gazdasági programot ígérve – a gazdasági elemeket így körvonalazta (*Keesing's Contemporary Archives*, 1980, Vol. XXVI., 1980. szept. 5., 30 451. old.):

1. „beruházások a mezőgazdaság fejlesztésére, hogy biztosítva legyen az elegendő mennyiségű élelmiszertermelés”;
2. „az importprogram struktúrájának átalakítása úgy, hogy biztosítva legyen a létfontosságú alapanyagok és alkatrészek rendszeres utánpótlása,

hogy az iparágak teljes hatásfokkal dolgozzanak, és növekedjen kapacitásuk kihasználtsága”;

3. „a pénzhitel szintjének ellenőrzése a kormány pénzügyeinek szabályozásán keresztül a költségvetési deficit szintjének csökkentésével.”

A részletes program közzététele azonban elhúzódott, s már október elején bejelentették, hogy a rövid lejáratú tartozások felhalmozódása miatt Ghána nem tud újabb hiteleket felvenni.

A hatalomátadás után az AFRO megszűnt létezni. Egyes tagjai külföldön folytatták tanulmányaikat (Boakye Djan), mások hosszú szabadságra mentek. Maga Rawlings eredeti szakmájában, repülőszázadosként szolgált tovább az accrai légítámaszponton. Mint mondta, bizonyítani kívánja, hogy Ghánában a hatalomról le is lehet mondani. Ugyanakkor figyelmeztette a kormányt, hogy nem engedhet meg magának az előbbiekhöz hasonló korrupt gyakorlatot, mert sem ő, sem az AFRO által új öntudatra ébresztett emberek nem fogják eltűrni többé, hogy a hatalom birtokosai személyes érdekeikért tevékenykedjenek.

Az amúgy is súlyos gazdasági nehézségekkel küzdő Limann-vezetés számára tehát Rawlings pusztja léte is fenyegetést jelentett. Miután sem a felajánlott miniszteri tárcát, sem az államtanács-tagságot, sem a nagyvonalú külföldi ösztöndíjat nem fogadta el, 1979. november 27-én a kormány – még néhány vezető poszton maradt társával együtt – kényszernyugdíjazta a hadseregéből. Az indoklás szerint „szolgálatot tevő tisztként való további jelenléte a hadseregben összeegyeztethetetlen előző államfői státuszával.” (*Keesing's Contemporary Archives*, 1980, Vol. XXVI., 1980. szept. 5., 30 449–30 450. old.) A lépést az ellenzéki PFP is üdvözölte, míg a diákság Rawlings mellett tüntetett. S bár a hadseregéből sikerült eltávolítani, népszerűsége nem csökkent, s továbbra is zavaró tényező maradt a kormány számára. Bizonyítja ezt az is, hogy a továbbiakban – több, vele azonos elveket valló társával együtt – állandó zaklatásnak, gyanúsítgatásnak volt kitéve. Ugyanakkor – valószínűleg leplezni kívánva egy újabb katonai beavatkozástól való félelmét – Limann elnök a következőket mondotta 1980 májusában a nigériai rádiónak adott interjújában:

„Rawlings nem jelent problémát kormányom számára. Ugyan mit tehet Rawlings, amit én ne tudnék megtenni?” (*QER*, No. 2., 1980, 6. old.)

Maga sem sejtette, hogy kijelentése mennyire elhamarkodott volt.

A gazdasági nehézségek még a vártnál is súlyosabbnak bizonyultak. Bár az infláció valamelyest (16,8 százalékkal) csökkent 1980. elejére, az átlag ghánai embernek ez nem jelentett megkönnyebbülést. A napi minimumbér 4 cedi (1,50 dollár) maradt, a kalabule nem szűnt meg létezni, s az élelem-ellátást nemcsak az ország északi részén uralkodó szárazság, hanem az import hiánya és a szállítási nehézségek is akadályozták. Az új polgári kormányba vetett bizalom hamarosan megrendült. Szaporodtak a béremelést követelő sztrájkok, amelyek a termelés további csökkentését eredményezték.

A kormány tett ugyan óvatos intézkedéseket a gazdasági helyzet javítására, ami 1981-re némi enyhülést hozott, ez azonban nem befolyásolta alapvetően a már állandósult magas inflációt. Az ország eladósodottsága miatt külföldi kölcsönöket nem tudott felvenni, a kormánynak pedig ahhoz nem volt bátorsága, hogy a cedit leértékelje, bár ennek fejében a Nemzetközi Valutaalap (IMF) jelentős kölcsönt ígért. Valószínűleg attól tartottak, hogy ugyanúgy belebuknának a cedi leértékelésébe, mint Busia kormánya 1972-ben. A nehézségek leküzdésére a PNP vezetés hamarosan „liberalizálta” az ország gazdaságát, aminek következtében elburjánzott a külföldi tőke spekulációja.

Nem kedvezett a gazdasági problémák megoldásának a politikai helyzet sem. A tömegek kételye feltámadt a PNP vezetés szándékainak őszinteségét illetően, hiszen a Speciális Törvényszék (Special Tribunal), amelynek feladata az AFRC által megkezdett tisztogatás folytatása lett volna, erőfeszítéseit hivatalnokok és üzletemberek tisztázására fordította.

Folytatódott a kampány a Fegyveres Erők Forradalmi Tanácsa, valamint volt vezetői – közöttük főként Jerry Rawlings – hitelének rontására; a közép-szintű tisztikar több tagját bocsájtották el vagy tartóztattak le, volt AFRC-tagokat korrupcióval, felforgatással vádoltak. Azon igyekeztek tehát, hogy a Június 4-e mozgalom vívmányait, melyek számukra túl radikálisak voltak, visszajára fordítsák.

Az amúgy is súlyos helyzetet tetézte, hogy Limann elnök ellenzékbe ütközött a kormányon belül is. 1980 júniusában a FNP országos kongresszusa a központi bizottság feloszlásával ért véget, és Limann elnöknek a pártalapító Imoru Egalával és az országos elnök Nana Okutwer Bekee-val együtt kellett magára vállalni a pártüggyekért való felelősséget, hogy elkerüljék a már amúgy is fenyegető szakadást a párton belül. Októberben az UNC felbontotta szövetségét a PNP-vel, így az mindössze egy szavazati többséggel rendelkezett ezután a parlamentben. A PNP pozícióját tovább gyengítette, hogy 1981 februárjában öt kisebbségi párt bejelentette egyesülési szándékát, hogy egy életképes ellenzéki pártot hozzanak létre a PNP-vel szemben. Nem

sokat enyhített a helyzeten, hogy ez a szövetség négy hónappal megalakulása után jelentős nézetkülönbségek miatt felbomlott.

Országos szinten nem szűntek meg a sztrájkok, súlyos törzsi konfliktus jelentkezett az ország északi részén, s több államcsínykísérlet történt, mind civilek, mind katonák részvételével. Általános felháborodást váltott ki a parlamenti képviselők magas fizetése, összehasonlítva az 1980-ban 12 cedire emelt minimumbérrel, s nem csökkent sem az infláció, sem a fogyasztási cikkek hiánya.

A belső nehézségek ellenére Ghánának sikerült csökkentenie külföldi adósságait, s ez, valamint egy nagyobb stabilitásra és demokratikusabb kormányzásra tett ígéret, nagy mértékben hozzájárult a nemzetközi bizalom helyreállításához. A Harmadik Köztársaság fennállásának második évfordulóján mondott beszédében Limann elnök fényesebb jövőt ígért a ghánai népnek, ugyanakkor fegyelemre, kemény munkára, becsületességre és a kötelesség iránti önzetlen odaadásra szólított fel:

„A pazarlás, a kapzsiság, a korrupció és a rossz irányítás, amit magunk körül látunk, főként a kezdeményezés és a fegyelem hiányából fakad” – mondotta. (*Ghanaian Times*, 1981. szept. 24. 1. old.)

Személyes feddhetetlensége azonban nem volt elegendő ahhoz, hogy úrrá legyen a helyzeten. Nem csupán névleges, hanem valódi hatalomra lett volna szüksége, ezzel azonban még pártján belül sem rendelkezett. Alig volt lehetősége ellenőrizni a PNP-tisztségviselők tevékenységét, s magára hagyták létfontosságú kérdésekben is. Az állam tevékenységének olyan döntő kérdésében sem volt befolyása, amint az ország védelme. Helyzetéről ő maga – már házi őrizetben – így nyilatkozott egy riporternek:

„Riporter: Ennek ellenére azt mondja, hogy hatalma volt a párt felett.

Válasz: Mit ért azon, hogy hatalom? (Nevet.) Elismertek, és ezt senki sem vonta kétségbe.” (*West Africa*, 3379. sz., 1982. máj. 10., 1253. old.)

Miniszterei és a pártfunkcionáriusok tehát nem törekedtek a vele való együttműködésre. Ehelyett saját érdekeiket helyezték előtérbe, aminek következtében a csalás és a korrupció még az eddigieknél is nagyobb méreteket öltött. Rawlingsnak és társainak nézetei pedig túl radikálisak voltak ahhoz, hogy Limann bennük keressen és találjon támogatásra.

Maradt tehát az infláció, a költségvetési deficit, az élelmiszer- és árucikkhiány. Az ipari termelés csökkent, mivel az ország valutakészletének kimerülése következtében megszűnt a külföldi nyersanyag-utánpótlás. Ami va-

lamelyest segíthetett volna a helyzeten, az a kakaó volt. A kormány azonban képtelen volt arra, vagy még inkább nem mutatott hajlandóságot a kakaó árának leszállítására. Ehelyett európai és arab fővárosokban kilincselte újabb kölcsönökért, s az új beruházási szabályzat ellenére Ghána erőforrásait gyakorlatilag teljesen kiszolgáltatta a multinacionális vállalatoknak. A PNP-kormányzat tehát újra beigazolta, hogy a neokolonialista rendszer nem működőképes.

Újra Rawlings

A nyomorgó tömegeket ígéretekkel már nem lehetett kielégíteni. Az aktivizálódó ellenzék élén a TUC, a Szövetkezeti Tanács és a diákság állt. A felgyorsuló politikai polarizáció reaktivizálódásra kényszerítette az igen rossz körülmények között élő középszintű tisztikar egy csoportját, akik 1981. december 31-én sikeres államcsínyt hajtottak végre, és újra Rawlings-ot emelték a hatalomba. A megdöntött kormány tagjait őrizetbe vették, feloszlatták a parlamentet és a politikai pártokat, felfüggesztették az alkotmányt, zárolták a Limann-kormány minden vezető funkcionáriusának folyószámláját, és hozzáfogtak a gazdasági és politikai válság felszámolásához, elsősorban a már-már mitikus kalabule leküzdéséhez.

Hogy Jerry Rawlings tanult előző, 1979. június 4-i hatalomátvételéből és a hatalomgyakorlásból, azt a korrupcióval kapcsolatosan, friss államfőként tett kijelentése látszik igazolni:

„Sajnálom, hogy akkor ezt nem politikai, hanem erkölcsi kérdésként kezeltem; ma már nem vagyok ennyire naiv.” (*Népszabadság*, 1982. jan. 13., 2. old.)

A főhatalmi szerv az Ideiglenes Nemzeti Védelmi Tanács (Provisional National Defence Council – PNDC) lett, Jerry Rawlings repülőszázados vezetésével. A maximum 11 tagból álló PNDC azonnal kinevezett hét tagja a következő: Jerry Rawlings repülőszázados (elnök), Nunoo-Mensah dandártábornok, dr. Kwabena Damuah tisztelendő (a katolikus egyházmegyei papok országos szövetségének elnöke), Joseph Adjai Buadi altiszt (aki 1979-ben az AFRO titkárságon dolgozott), Joshua Amarte Kwei radikális szakszervezeti vezető, aki az 1980 júniusi munkástüntetést szervezte, Chris Bukari-Atim (előzőleg radikális diákvezér, majd a Június 4-e Mozgalom főtitkára) és Alolga Akata-Pore őrmester (a katonai akadémia tanára). A tagok hivatali idejét maga a Tanács határozza meg, és jogában áll törvényeket al-

kotni, illetve minisztereket kinevezni. A PNDC-t a Nemzeti Védelmi Bizottság (National Defence Committee) segíti feladatainak ellátásában. A fennálló bíróságok, a hadsereg, a közigazgatás és a rendőrség funkcionálásában nem történtek változások.

Januárban a minisztériumok élére titkárokat neveztek ki, és hangsúlyozták, hogy a kinevezett (vezető műszaki és szervezési szakemberek, egyetemi tanárok és az előző polgári kormány négy ellenzéki politikusa)

„...a nép szolgálói”, akiknek feladata „biztosítani, hogy a közigazgatás és a minisztériumok előrevigyük a forradalom ügyét.” (*Keesing's Contemporary Archives*, 1982, Vol. XXVIII., 1982. máj. 14., 31 482. old.)

Teljesen kicserélték tehát az ország vezetését, s ez már csak a kormányról kormányra öröklődő korrupció felszámolása szempontjából is igen bölcs lépés volt. A régi rendszer által még meg nem fertőzött, friss erő került az ország élére.

Az állam felépítésének alapegységeként létrehozták a „népi védelmi bizottságokat” (People's Defence Committee – PDC), amelyek

„...meg fogják védeni az átlagemberek jogait; feltárják és leküzdik a korrupciót és más ellenforradalmi tevékenységeket a tagok munkahelyein és közösségeiben; fenntartják a kollektív nemzeti fegyelmet és az ország erőforrásai feletti ellenőrzést; és végül mindenkinek megadják a lehetőséget a részvételre az országos döntések kialakításának folyamatában.”

Minden egyes PDC „a forradalom egy szervezőközpontja”, és az információáramlás azon csatornája, amely biztosítja, hogy a PNDC-hez az ország minden részéből eljusson a tájékoztatás a tömegek törekvéséről és szükségleteiről. A PDC-k szerepe a hadseregben belül

„...a tisztikar és a légénységi állomány integrálása, mert az együttműködés biztosítja az erőt.” (*Keesing's Contemporary Archives*, 1982, Vol. XXVIII., 1982, Vol. XXVIII., 1982. máj. 14., 31 484. old.)

A PDC-k megalakítását és működését irányító Ideiglenes Nemzeti Koordinációs Bizottság (Interim National Co-ordinating Committee) élére Chris Bukari-Atimot nevezték ki.

Gazdasági téren a legégetőbb feladat a korrupció és a gazdaságtalanság felszámolása volt, majd ezután egy szilárd és tartós gazdasági bázis kiépítése. Ennek érdekében a rövid és közép távú célokat a következőkben határozták meg:

I. „két év alatt lecsökkenteni a deficitet, vagy megszüntetni a központi kormány folyószámlájának hiányát;”

II. „két év alatt lecsökkenteni az infláció növekedési rátáját 116 %-ról;”

III. „növelni a hazai élelmiszertermelést, különös tekintettel a kassavára, kukoricára, cirokra, rizsre, jamra, földimogyoróra, édesburgonyára és a zöldségekre, valamint garantált minimum árat megállapítani minden hazai élelmiszerkészletre;”

IV. „átalakítani a gazdaságot mind a kormány szervezetének, mind a területi és körzeti köz- illetve magántervek decentralizálásával, ezáltal elősegíteni a részvételi demokráciát a döntések kialakításában, és a helyi kezdeményezések maximalizálását a mezőgazdasági területek gazdasági-társadalmi fejlesztésére;”

V. „pénzügyi rendszabályokat hozni az állami szektorban, egyensúlyt elérni az állami költségvetés időszakos összetevőjében, és megvalósítani az állami vállalatok működésének nagyobb hatásfokát. Ebben a tekintetben intézkedések vannak folyamatban a Központi Statisztikai Hivatal, a Geológiai Hivatal, az Állami Könyvelési Osztály és a Legfőbb Állami Számvevőszék anyagi-technikai támogatásának növelésére;”

VI. „nemzeti önállóságra való törekvés a hazai nyersanyagok felhasználásának és az ipari termelésnek az integrációján keresztül.”

(Home Front, *Ghanaian News and Views*, Vol. 1., No. 1., 1982. július, 3. old.)

Az új kormány ígéretet tett Ghána külföldi kötelezettségeinek és vállalásainak tiszteletben tartására, ugyanakkor felhívta a figyelmet arra, hogy minden magánszerződést felül fognak vizsgálni annak megállapítására, hogy ártanak-e az ország érdekeinek.

Külpolitikájában Ghána továbbra is a függetlenség elnyerése óta töretlen el-nem-kötelezettség politikáját kívánta követni, baráti kapcsolatokra és együttműködésre törekedve minden országgal.

A gyors intézkedések eredményei hamar jelentkeztek. Csökkentek bizonyos alapvető élelmiszerek árai, a lakbérek és a közlekedési díjak. Harácsolókat, spekulánsokat, korrupt elemeket állítottak bíróság elé. A tömegek a PNDC melletti tüntetéseken biztosították támogatásukról az új rendszert, s igazolták, hogy a vezetés által nemzeti demokratikusnak deklarált forradalom, amelynek útján az ország elindult, a ghánaiak össz-nemzeti ügye.

A megannyi sikertelen próbálkozás, fellángoló harc fényesen bizonyítja a fejletlen, feszültségekkel teli társadalmi-gazdasági alapra ültetett európai típusú „polgári demokratikus” politikai intézményrendszer ingatlanságát. A

legújabb, forradalmi kísérlet az ország talpra állítására is ezen a felismerésen alapul, s a kérdés most már csupán az, hogy az új rendszer képes lesz-e megerősödni, s igazolni a tézist, mely szerint társadalmi haladás nélkül nincs szilárd gazdasági fejlődés.

Az új helyzet kialakításában döntő szerepe volt a hadseregnek. Annak a hadseregnek, amely a többi afrikai hadsereg viszonylatában relatíve egységes volt, s a törzsi ellentétek csupán elhanyagolható mértékben befolyásolták az eseményeket. Így helyesebb kiindulnunk abból a megállapításból, hogy a nem olyan régen függetlenné vált afrikai országokban a katonai hatalomátvételek az elégedetlenséget, a nemzeti hatalom hiányát és az infrastruktúra fejletlenségét tükrözik, ugyanakkor a hadsereg bizonyos rétegeinek, illetve azok vezetőinek akcióiról van szó. Ahol megszűnik a politikai ellenzék alkotmányos létezésének lehetősége, ott a hadsereg szervezetségénél fogva automatikusan a kormány hivatalos ellenzékévé, a csődbe jutott, korrupcióba süllyedt polgári vezetés lehetséges alternatívájává válik.

Ilyen alternatívaként jelentkeztek Ghánában is a katonai kormányok. Az első hatalomátvétel 1966-ban az alkotmányosság védelme nevében történt, a továbbiakban azonban ezt felváltotta a nem a nép érdekében tevékenykedő vezetők elmozdításának a motívuma. Míg a Nkrumahot elmozdító katonatisztek az ország presztízsének visszaállításában a hadsereg hazafias szerepét látták, addig Acheampong fő problémája az volt, hogyan tudja összeegyeztetni a nemzeti törekvéseket a külföldi beruházások iránti szükséglettel és a hazai érdekcsoportok kielégítésével. Rawlings VISZONT a társadalom erkölcsi, majd alapjaiban történő átalakítását célozta meg.

A korrupció vádját gyakran alkalmazzák nemcsak Afrikában, hanem máshol is a katonai beavatkozások igazolására, így ez alól Ghána sem kivétel. A fegyver azonban kétélű, s az utolsó két esetet kivéve használói ellen is fordult, hiszen ők is belesüllyedtek a már szinte népbetegségnek számító korrupcióba. Ez egyenesen következik abból, hogy a katonai államcsíny – legyen az bármilyen indíttatású is (tábornokok és főtiszték felkelése a nemzeti-haladó kormány ellen – 1966; tiszthelyettesek lázadása a hatalomra jutásért – 1969; a középszintű tisztikar haladó fellépése a korrump polgári kormány ellen – 1972) – lényegében nem más, mint helycsere a politikai eliten belül, hiszen a tisztikar maga is ennek az elitnek a része. A rendszer lényege tehát nem változik, csupán a polgárinál szervezettebb, erősebb kezű elit veszi át a vezetést, s határoz, hogy ugyanazon az úton halad-e, vagy másfelé indul tovább. Minden, az alapokat érintő változás tehát eleve kizárt.

Valóságos társadalmi alternatívát a hadsereg csak akkor képviselhet, ha valamelyik jól szervezett, hatalomra pályázó társadalmi erő eszközévé válik.

Ebben az értelemben sem az 1966-os, sem az 1969-es, sem az 1972-es, sem az 1978-as, de még az 1979-es hatalomátvétel sem jelentett valóságos megoldást. A június 4-i és az azt követő események az altisztek lázadása volt az Akuffo tábornok vezette katonai diktatúra ellen. A Fegyveres Erők Forradalmi Tanácsa (AFRC) abban a tudatban tevékenykedett, hogy Ghána politikai és gazdasági rendszerével alapvetően minden rendben van, s csupán a korrupció felszámolására van szükség. Alig több mint három hónapos hatalomgyakorlásuk idején hozzáfogtak a „nagytakarításhoz”, a kalabule elleni harchoz, amivel egy olyan kritikus időben nyerték el a néptömegek támogatását, amikor

„... a korrupció a vezetők és az átlagemberek között egyaránt olyan általánossá vált, hogy mindenki tehetetlenségbe és közömbösségbe süllyedt.” (*West Africa*, 3372. sz., 1982. márc. 22., 784. old.)

A Harmadik Köztársaság polgári kormánya nem váltotta be a hozzá fűzött nagy reményeket. Az egyre válságosabbá váló helyzetben az altiszti kar igen rossz életkörülményei visszhangra találtak a tömegek körében. A felgyülemlett társadalmi elégedetlenségeknek ugyanakkor olyan szervezetekben kell kifejeződésre jutniuk, amelyek a tömegek követeléseit elégitik ki. Az 1981-es hatalomátvételnél a hadsereg a hatalomért küzdő tömegek eszközeként lépett fel, így valóságos társadalmi alternatívává vált a megdöntött polgári rendszerrel szemben.

Rawlings itt tanult előző hibáiból. Már nem „vérengző” forradalmár, s nem is csupán az emberek erkölcsi átalakulására apellál. Most is meghirdette az „szent háborút” a kalabule felszámolására, azonban már nem állítja, hogy a korrupció a gazdaság alapvető problémája. A neokolonializmustól kell megszabadulni, amit csak alapos és mélyreható társadalmi és gazdasági átalakításokkal lehet megvalósítani. Az 1981. december 31-i forradalom a múlttal való szakítást jelenti. Az elkezdődött folyamatot nemzeti demokratikus forradalomként deklarálták, amely a még kis számú, de kialakulóban lévő munkásosztályra, a parasztságra, a nemzeti kispolgárság egy részére és a haladó értelmiségre támaszkodik. A végcél olyan feltételek megteremtése, amelyek közepette az Ideiglenes Nemzeti Védelmi Tanács végleg átadja a hatalmat a népnek. A megvalósítást illetően nehéz jóslatokba bocsátkozni. Annyi azonban biztos, hogy Rawlings-nak még a biztató kezdet után is fokozottan szem előtt kell tartania azt, hogy más a hatalmat megszerezni, és más azt alkotó módon gyakorolni. Elhamarkodott ígéretekkel, az ország je-

lenlegi erejét meghaladó tervekkel, a tömegek igényeinek nem megfelelő kielégítésével ugyanis könnyen elődei sorsára juthat.

IRODALOMJEGYZÉK

A) források

ACHEAMPONG, Gen. I. K.

1977 'Bring a Change in the Hearts of the People', *Interview – New African Development*, December, – Afican Development Magazine Ltd. London.

ANON

1979 *News from Ghana*, Vol. 2., 10. sz. 1979. aug. – Information Services Department, Accra.

ANON

1980 *The Military Balance 1980-81*, London – Melbourne, Arms and Armour Press, New York – Facts on File Inc. in association with The International Institute for Strategic Studies.

ANON

1981 AFRO Associate Speaks. *Frontline Message* Vol. 2. 3. sz. 1981. okt. 3. – okt. 8., 4. old.

ANON

1982 Home Front, *Ghanaian News and Views*, Vol. 1., 1. sz., 1982. July – London, Information Section of the Ghana High Commission

ASAMOA, A.

1982 Lerázzuk a neokolonialista rabság bilincseit. A. Asamoa: Ghana: a néptömegek akarata, *Béke és Szocializmus*, 7, 90-93. old.

BOATENG, E. A. –AUSTIN, Dennis –RIMMER, Douglas

1978 Ghana, In: *Africa South of the Sahara 1978–1979*, Europa Publications Limited, 395–429. old.

BOATENG, E. A. –AUSTIN, Dennis –RIMMER, Douglas

1981 Ghana, In: *Africa South of the Sahara 1981–1982*, Europa Publications Limited, 431–461. old.

KEESING'S CONTEMPORARY ARCHIVES

1980 Vol. XXVI. Keesing's Publication, London, Longman Group Limited.

KEESING'S CONTEMPORARY ARCHIVES

1982 Vol. XXVIII. Keesing's Publication. Longman Group Limited, London.

QUARTERLY ECONOMIC REVIEW

1979–1981 *Quarterly Economic Review of Ghana. Sierra Leone, Gambia, Liberia*, 1st quarter 1979, 2nd quarter 1979, 3rd quarter 1979, 4th quarter 1979, Annual Supplement 1979, 2nd quarter 1980, 3rd quarter 1980, 4th quarter 1980, 2nd quarter 1981, 3rd quarter 1981. 4th quarter 1981, 1st quarter 1982. – London, The Economic Intelligence Unit Ltd.

RAWLINGS, Jerry John

1982 No Turning Back (A Message to the Nation), National Defence Committee Press, Accra.

RUBIN, Leslie – MURRAY, Pauli

1961 *The Constitution and Government of Ghana*, London, Sweet and Maxwell Limited.

B) Elemző írások

ANON

1975 Economic Nationalism, Pan-Africanism and the Military: Ghana's National Redemption Council, *Africa Today* (Denver, Col.), Vol. 22, 1. sz., January-March, 31–50. old.

ABRAMOV, V. V. – SZVETLANOV, A. M.

1981 *Ghana: poiszki i put'i razvit'ija*, Moszkva, Znan'ia.

BOURRET, F. M.

1961 *The Road to Independence.*, Stanford, California, Stanford University Press – London, Oxford University Press.

EGRI Katalin

1982 A katonai és a polgári hatalom között: Ghána 1978–1979. (Politikai események a „West Africa” tükrében), *Studium. Acta Iuvenum Univ. Debr. de Ludovico Kossuth Nom*, XIII. (Marxizmus–Leninizmus 2.), 139–160. old.

GUTTERIDGE, W. F.

1975 *Military Régimen in Africa*, London: Methuen and Co. Ltd.

KALMÁR György

1976 *Ghána útjai*, Budapest, Kossuth Könyvkiadó.

KWESI Armah

1965 *Africa's Golden Road*, London: Heinemann.

UKPABI, Sam C.

1972 *Military Involvement in African Politics*. New York, Conch Magazine Limited, 27 old..

B) Sajtó közlemények

WEST AFRICA

- Ghana's year of difficult decision. 3157. sz. 1978. jan. 16., 87. old.
- The Ghana debate warms up. 3161. sz. 1978. febr. 13., 274. old.
- The Conflict caused by parties. 3166. sz. 1978. márc. 20., 545–547. old.
- Plea for a „No” vote. 3166. sz. 1978. márc. 20., 548–550. old.
- Akuffo's political message. 3186. sz. 1978. aug. 7., 1523. old.
- Interview General Akuffo. 3186. sz. 1978. aug. 7., 1525. old.
- Matchet's Diary from Accra. 3186. sz. 1978. aug. 7., 1527–1529. old.
- Matchet's Diary from Accra. 3202. sz. 1978. nov. 27., 2324–2327. old.
- The game of the political names. 3207. sz. 1979. jan. 1., 5 old.
- The parties formed since New Year. 3209. sz. 1979. jan. 15., 105. old.

- Eleven in Presidential Race. 3225. sz. 1979. máj. 7., 816. old.
- Attempted coup fails. 3227. sz. 1979. máj. 21., 904. old.
- Court martial for alleged mutineers. 3229. sz. 1979. jún. 4., 1002. old.
- Who can cleanse Ghana? 3230. sz. 1979. jún. 11., 1011. old.
- How Flight – Lt. Rawlings won power. 3230. sz. 1979. jún. 11., 1013. old.
- Ghana's new strong man gains support. 3231. sz. 1979. jún. 18., 1060–1062. old.
- Rawlings' view of Ghana's future. 3234. sz. 1979. júl. 9., 1197–1199. old.
- The message of March 6. 3372. sz. 1982. márc. 22., 784–785. old.
- Back to basis. 3372. sz. 1982. márc. 22., 786–788. old.
- Explaining Ghana's case to Britain. 3373. sz. 1982. márc. 29., 837. old.
- PNDO briefing. 3376. sz. 1982. ápr. 19., 1046. old.
- The direction of Ghana's Revolution. 3377. sz. 1982. ápr. 26., 1125–1129. old.
- Grasping realities in Ghana. 3378. sz. 1982. máj. 3., 1180. old.
- The corrupt democracy of Limann's Ghana. 3379. sz. 1972. máj. 10., 1251–1253. old.

GHANAIAI TIMES

- 1981 7379. sz. 1981. szept. 10., 73–86. sz. 1981. szept. 18., 7391. sz. 1981. szept. 24., 7429. sz. 1981. nov. 7.

CIKKEK A NEMZETKÖZI SAJTÓBÓL

- Ghána az iráni úton indul el. XXIV. évf., 47. sz., 1979. jún. 26., 12–13. old.
- Az államcsíny után Ghána ismét az afrikai politikai mozgalmak kristályosodási pontja. XXIV. évf., 63. sz., 1979. aug. 24., 22–23. old.

GAZDASÁGI CIKKEK A NEMZETKÖZI SAJTÓBÓL

- Az árellenőrzés Ghánában élelmiszerhiányhoz vezethet, XII. évf., 28. sz., 1979. júl. 9., 20–21. old.
- Dr. Zimann államfő interjúja a New African folyóiratnak, XIII. évf., 43. sz., 1980. okt. 27., 51–52. old.
- Kommentár a ghánai puccsról. XV. évf., 3. sz., 1982. jan. 18., 57–58. old.
- Ghána szeretné feléleszteni gazdaságát, XV. évf., 7. sz., 1982. 15., 44–45. old.
- A szocialista országokkal való együttműködés szükségességéről, XV. évf., 16. sz., 1982. ápr. 19., 63. old.
- Ghána várható fizetési helyzete, XV. évf., 16. sz., 1982. ápr. 19., 63. old.

MAGYARORSZÁG (hetilap)

- Pilóták puccsa. 1979. júl. 1., 4. old.
- Jerry Rawlings és az értelmiségiek, 1982. márc. 14., 14. old.

NÉPSZABADSÁG.

- Kényszerű örökség, 1982. márc. 9., 6. old.
- Változások kakaóországban, 1982. márc. 10., 6. old.
- Ghána. Célok és gondok, 1982. szept. 14., 2. old.
- Ghána. Célok és gondok. 1982. szept. 14. 2. old.